

TARİKAT GELENEĞİNDE MÜRİT-MÜRŞİT İLİŞKİSİ

Ö. Faruk ALTIPARMAK*

Giriş

Bu makalemizde mürit-mürşit ilişkisi üzerinde durmaya çalışacağız. Genellikle bu konuda nelerin anlaşılması gerektiği bellidir. Çünkü bu hususta klasik tasavvuf kitaplarında yeterince bilgiler bulabilmekteyiz. Ancak zamanın keskin bir testere olduğu unutulmamalıdır. Her şey zamanla değişip farklılığı da beraberinde getirmektedir. Günümüzde kavramlar, kendi dönemlerindeki anlamlardan uzaklaşarak daha fazla genişlemiş şekliyle adeta şişmanlatılmıştır. Özellikle yalnız tasavvufla ilgili değil bütün alanlarla ilgili olarak bu tür bir çalışmanın yapılması belki de İslam'ın da net ve saf şekliyle anlaşılmasını sağlayacaktır. İşte bu nedenle biz bu çalışmamıza tasavvuf geleneğinde mürit-mürşit kavramlarından nelerin anlaşılması gerektiği ve bu kavramların esasen hangi manalara geldiğini tespit ettikten sonra bir değerlendirme ile son vereceğiz.

Mürit, lügatte irade eden, irade sahibi anlamlarına gelir. Istilahta ise kendi iradesini Hakk'ın ve mürşidinin iradesine teslim eden demektir. Bir mürşide bağlanmak suretiyle tasavvuf yoluna giren kişi anlamına da gelir. Tarikat geleneğinde mürit yerine derviş, talip, fakir, ihvan ve ashap adları da kullanılır. Bir başka şekliyle mürit, iradeden soyulmuş olan kimseye denir¹.

Muhyiddin ibn Arabî; müridi, nazar ve istibsardan kesilip Allah'a yönelen, varlık âleminde başkasının dilediği değil de ancak Allah'ın dilediğinin vaki olduğunu bildiği zaman iradesinden soyunan, iradesini yok edip sadece Allah'ın

* Yard. Doç. Dr., Harran Ün. İlahiyat Fak.

¹ Cürçânî, Şerif Ali b. Muhammed, **Tarîfât**, Mürit Maddesi, ayrıca bkz. Tehânevî, **Keşşâfû Istilahâtî'l-Fünûn**, İstanbul-1984; Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul-1995; Cebeci, Ethem, **Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü**, Rehber Yay., Ankara-1977, ilgili maddeler; Türer, Osman, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi**, İstanbul-1995, s.111-117. Mürşidin hiçbir sözüne karşı çıkmaksızın mutlak teslimiyette bulunana "mutlak mürit", batın işlerini tamamen mürşit denetimine bırakanlara ise "mücaz mürit" adı verilir. (Hacı Bektaş Veli, **Mâkâlât**, Esat Coşan, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara-1990 ve **Cürçânî**, Mürit Maddesi)

dilediğini dileyen kimsedir¹, şeklinde tanımlar.

Mürşit ise lügatte irşat eden, rehber olan manasına gelip, ıstılahta ise kendisine intisap edenlerin istidat ve kabiliyetlerini göz önüne alarak olgunluğa erişmesini sağlayandır.

Tasavvuf geleneğinde mürşit, müritleri tarikatın eğitim kural ve yöntemleri ile yetiştiren kişidir. Mürşit yerine şeyh, postnişin, seccadeneşin adları da kullanılmaktadır. Ehli tasavvuf, ilk ve gerçek mürşit olarak Hz. Muhammed'i kabul etmekle beraber daha sonra irşat görevini ancak tasavvuf ve tarikat yolunda olanlara hasretmişlerdir².

Mürit, şeyhine bağlı kaldığı oranda vuslat daha çabuk gerçekleşir. Bu nedenle hadis olduğu rivayet olunan: “Ümmetime göre nebi ne ise, müride göre de şeyh (mürşit) odur”³. şeklindeki ifadeler bu hususa açıklık getirir. Tasavvuf geleneğinde kişinin bir mürşide bağlanmadan mesafe alamayacağı belirtilmektedir.

Sûfî geleneğe göre insanın iki doğumu vardır. Birincisi, insanın ana ve babası vasıtasıyla dünyaya, yani mülk âlemine, gelmesidir. İkincisi ise, insanın “ruhun yurdu” olarak da vasıflandıracağımız, melekût âlemiyle temas haline gelmesidir. İnsan, dünyaya getirdikleri için ana ve babasına çok şey borçludur. Ancak bu bir yere kadardır ve daha sonraki yaşamında ise yine dünya merkezli bir yaşam için yardımcı olabilirler. Ancak ikinci doğuş olarak bahsettiğimiz olayda ise insan, kendisinin ötelere ötesi ile temasını gerçekleştirecek manevi gücün beslenmesini ve ilerlemesini sağlayacak bir mürşide (eğiticiye) muhtaçtır. Allah'ın seven ile sevilen; sohbet eden ile sohbet edilenin arasını telif etmesi ve uzlaştırmasının bir neticesi olarak mürit, doğan bir çocuğun babasının bir parçası olduğu gibi, sanki mürşidinin bir parçası olur. Onun ahlaki özelliklerini taşır. Müridin bu yeni hali ikinci ve manevi bir doğum olarak değerlendirilir. Nitekim Hz. İsa'dan rivayet edilen bir haberde: “İkinci doğumu gerçekleştirmeyen kimse, semanın melekûtuna yükselemez” buyrulur. Kişinin birinci doğumu onun mülk âlemi ile olan irtibatını sağlar. İkinci ve manevi doğumu ise, melekût âlemiyle olan irtibatını temin eder. İşte “yakın sahibi” olmak bu ikinci doğumla gerçekleşir. Böylece melekût âlemine intikal için, mutlaka ikinci doğumu gerçekleştirmek gerekir. Bunun gerçekleşmesi ise ancak bir mürşit nezdinde mümkündür⁴.

Bu gelenek tasavvufun esasında vardır ve olmalıdır. İmam-ı Rabbanî,

¹ Cürcânî, mürit maddesi

² Cürcanî, mürşit maddesi, Ayrıca bkz. Uludağ, ilgili madde; Cebecioğlu,, ilgili madde

³ Aclûnî, İsmail b. Muhammed **Keşfü'l-hafâ**, Beyrut-1351, c.ii, s.2

⁴ Sühreverdî, Ebu Hafs Şihâbüddîn, **Avârifü'l-Meârif**, (trc. H.Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz), Erkan Yay., İstanbul, s.106-108

müritlerin bu husustaki kanaatlerini şöyle ifade eder: Mürşit öldürür ve diriltir. Buradaki öldürmek ve diriltmek irşat makamının gereklerindedir. Diriltmekten gaye ruhun dirilmesi olup bedenle alakası yoktur. Ölmek de aynı şekilde anlaşılmalıdır. Bunu fena ve beka kavramlarıyla da ifade edebiliriz. Mürşid-i kâmil'in fena ve bekayı gerçekleştirebilen kişi olması gerekir¹. Ancak mürşidi peygamber seviyesine yükseltmek mümkün değildir ve olamaz. Belki mürşit peygamberlik makamından sonra gelen bir makamdır. Bu hususta Kur'an şöyle der: "Haberiniz olsun ki Allah'ın velileri için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir. Onlar iman edip takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da ahirette de onlar için müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde hiç değişme yoktur. Bu en büyük saadetin tâ kendisidir"². İşte bu ayet indiği sırada Peygamberimize bu velilerin kimler olduğu sorulduğunda "Onlar o kişilerdir ki görüldüklerinde Allah anılır, onları görenler ise Allah'ı hatırlar" buyurmuştur³. Bilindiği gibi tasavvufta mürşit veya şeyh, "şeriat ve hakikat ilimlerinde olgunluğa ermiş insan"⁴ olarak tanımlanmaktadır. Bu da mürşidin konumunu ifade etme bakımından önemli bir kriterdir. Demek ki mürşit, tasavvuf geleneğinde insanın hem dünyada ve hem de ahirette başarıya ulaşmasını sağlama adına bir ihtiyaçtır.

Tasavvufun tarih içinde önemli sosyal bir rol oynaması, daha çok tasavvuf ehlinin mürit-mürşit ilişkisini esas almasıyla ilgilidir. Bunun esası halka ulaşmak amacına matuftur. Mürit-mürşit ilişkisi birçok dini gelenekte de geliştirilmiştir. Tasavvufta iştiğal etmek isteyen biri için nasıl olursa olsun bir mürşide bağlanması zaruri olagelmıştır. Mürşidin temel amacı, hem müridin manevi gelişmesine önderlik etmek hem de müridin belli noktalara yoğunlaşmasını sağlamaktır. Mürşit, bu aşamada müridin kişiliğinde belirmesi ihtimal dâhilinde olan ve onun manevi yükselişini engelleyecek olan şeylere dikkat çekerek, müridi içinde bulunduğu atmosfere aşırı dalmalardan koruyacak bir disiplin uygular. Bu aşamada mürit, ruhsal özgürlüğünü bütünüyle mürşidin ellerine teslim etmelidir. Mürit, mürşidinden ancak kendi başına yetebilecek bir manevi olgunluğa eriştiğinde ayrılabilir. Tasavvufun ileri gelenlerine duyulan umumi saygı, müritlerin haşyeti ile daha da güçlenerek bir biçim alır⁵. Tasavvuf geleneğinde, mürşit kendisinden sonra yerine geçecek olan halifeyi de seçebilir. Bu insanlar, mürşidin felsefi yorumunun, henüz ulaşamadığı yerlere gönderilerek, hem halkla temas kurup hem de müritleri yetiştirmekle

¹ Rabbânî, Ahmet Faruk es-Serhendî, **Mektûbât**, İstanbul-1979, 2/292,

² Yûnus, 62-64

³ Yazır, Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul-1956, 4/2731

⁴ Bkz. Tehânevî, İlgili madde

⁵ Hodgson M.G.S., **İslâm'ın Serüveni**, İz Yay., İstanbul-1995, s. 228-229, ayrıca bkz. Sühreverdî, s. 103-121

görevlendirilirler. Nitekim A. Kâdir Geylânî vefat ettikten sonra oğulları onun halifesi olarak yerini aldılar. Sonunda, sadece kendi müritleri değil, oğullarının müritleri, kendilerine tasavvuf yolunda önderlik edeceği inancıyla, hem onun hem de oğullarının halifelerinin Bağdat'taki türbesine intisap etme durumu meydana gelmiştir. Bu da karizmatik bir önderlik anlayışının kurumsallaşmış olduğunu göstermektedir. Burada dikkat çeken bir husus vardır ki o da, A. Kâdir Geylânî'nin yüz yıl sonra yazılmış olan biyografisinin, uygulamada göz önüne alınmayarak, halkın teselli ve şefaahat için sığınabileceği hayali bir şahsiyet haline getirilme çabalarıdır¹. Ama durum ne ve nasıl olursa olsun tasavvuf yoluna girmek isteyen birinin, yerleşik bir mürşide bağlanması gerekmektedir. Bu bir silsile ile devam edip, bilindiği üzere Hz. Peygamber'e kadar uzanarak teşkilatlanma yoluna girmiştir².

I- MÜRİDDE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Müridin, öncelikle Kur'an ve Sünnet'ten âlimlerin anladıkları itikadi esasları benimsemesi gerekir. Örneğin keşf ve ilham yoluyla kalbine onların anlattıklarına aykırı manalar gelirse yine onlarınkine itibar edip diğer şeylerden Allah'a sığınmak gerekir. Böylece mürit, sapık ve yanlış düşüncelerden uzaklaşmış olur³.

Müridin sıdk ve samimiyet sahibi olması, sülûkünü sağlam temeller üzerine oturtması gerekmektedir. Vuslata ulaşamayanlar usule riayet etmedikleri için kaybederler. Bir müridin, tasavvuf ehli olmayanların mezheplerine intisap etmesi hoş karşılanmayan bir hareket olarak kabul edilir. Bir sûfînin tarikat dışındaki yollardan birine tevessül etmesi onun cahil olduğunu gösterir. Çünkü sûfîlerin yolu herkesin ileri sürdüğü delillerden daha açık ve nettir. İnsanların tercih edebileceği iki yolu vardır. Bunlar ya nakil ve eser yolunu veya akıl ve düşünce yolunu seçerler. Oysa sûfîlerin önde gelenleri bu yolları aşmışlardır.

Çünkü halk için gizli olan şey, onlar için artık apaçıktır⁴. Sûfîler vuslat ehli

¹ Hodgson, s. 236–237

² Hodgson, s.235, ayrıca bkz. Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin, **Risâle-i Kuşeyriyye**, Beyrut-1993, s. 384

³ Karaman, Hayrettin, **İmam-ı Rabbânî ve İslam Tasavvufu**, 3. baskı, İstanbul-1992, s.136–137

⁴ İbn Haldun, Şeriat ilmini iki kısımda mütalaa etmektedir. Bir kısmı fakihlerin meşgul olduğu ibadetlere, adetlere ve muamelelere dair olan genel hükümler(Fıkıh ilmi). Diğer kısmı ise sûfîler zümresine mahsus olup, mücâhedenin icrası, nefis muhasebesi ve bu yolda ortaya çıkabilecek zevk ve vecd hallerinden, dolayısıyla bir zevkten diğer bir zevke yükselmenin keyfiyeti ve buna bağlı olarak sûfîler arasında kullanılan istilâhların açıklanmasından bahsedilen ilimler (Tasavvuf ilmi). Bu sebepten dolayı sûfîlerin kendi aralarında kullandıkları bir dilleri (veya istilâhları) vardır. Bilindiği üzere bir kelimenin lügat anlamı herkesçe

iken, halk istidlal ehlidir. Nitekim. Ahmet b. Hanbel, İmam Şafî ile birlikte oldukları bir esnada Şeyban Râî yanlarına gelir. Ahmet b. Hanbel İmam Şafî'ye "Bilgisinin eksikliği hakkında bu zatı uyaracağım" der. İmam Şafî bunu yapmaması gerektiğini ona söylemesine rağmen dinletemez ve Ahmet b. Hanbel : "Bir gün bir gece beş vakit namazlardan birini kılmayı unutan ve unuttuğu namazın hangisi olduğunu da bilmeyen kimseye farz olan nedir?" diye Şeyban'a sorar. Şeyban ona: "Ey Ahmet bu, Allah'tan gaib olan bir kalptir. Bu hususta farz olan bir daha mevlasından gafil olmaması için bu kalbi edeplendirmek ve terbiye etmektir" der. Bunu duyan Ahmet b. Hanbel bayılarak yere düşer. Kendine gelince İmam Şafî ona: "Ben sana bu zatı tahrîk etme dememiş miydin?" der¹.

Müridin, Allah'la arasındaki akidesini sağlamlaştırdıktan sonra şeriat ilimlerini elde etmesi gerekir. Bu bilgileri yetkili âlimlerden sorar ve farzları ifa edecek kadarıyla iktifa eder. Eğer yetkili âlimlerin fetvasında ihtilaf varsa, mürit ihtiyati olarak en uygun görüşe göre amel eder ve ihtilafa düşmez. Zira şeriatla ruhsatlar zayıf insanlarla dünyevi meşguliyeti olanlar içindir. Oysa sûfilerin Allah'ın hukukuna riayetle başka meşguliyetleri yoktur. Eğer derviş, hakikat ve azimet derecesinden şeriatın ruhsatları ile amel etmeyle meşgul olursa, Allah'la olan akdi bozulmuş olur. Tasavvuf geleneğinde bir müridin bir mürşide intisabı şarttır. Bu nedenle Bâyezîd Bistâmî: "Üstadı bulunmayanın üstadı şeytandır." demiştir. Yine bu hususta Ebu Ali ed-Dekkâk şöyle der: "Yetiştireni ve dikenini olmadan kendiliğinden yetişen bir ağaç yaprak açar, fakat meyve vermez. Tedrici olarak tarikatın adabını öğretecek bir üstada sahip olmayan bir müridin durumu da aynen böyledir"².

Seyr ü sülûk yapmak isteyen birisine daha sonra Allah'a tövbe etmesi gerekir. Tövbeden sonra bütün hataların gizlisini ve açığını, küçüğünü ve büyüğünü terk etmesi ve öncelikle düşmanlarını razı etmesi gerekir. Düşmanlarını razı etmeyen bir müride bu yolda hiçbir fütihat nasip olmaz. Sûfiler bu esasa göre hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Daha sonra mürit, dünyevi alaka, rabıta ve meşguliyetlerini terk etmeye çalışır. Çünkü kalbin dünya arzularından fariğ olması tasavvuf yolunun temelidir. Nitekim Şiblî, Husrî'ye şöyle der: "Bana geldiğin bir cumadan, onu takip eden diğer bir cumaya kadar, eğer Allah'tan başka bir şeyi kalbinden geçirirsen benim meclisimde hazır bulunman sana haramdır." Zira mürit için halkın ona itibar etmesiyle

bilinmektedir. Oysa bilinmeyen yeni manalar çıkınca kelimeleri ıstılah anlamıyla kolayca anlayabiliriz. Demek ki sûfilik, herkesin ilgilenebileceği açık bir kapı değildir. (İbn Haldun, **Mukaddime**, Dergâh Yay. Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul-1991, s.1115)

¹ Kuşeyrî, s.378-379

² Kuşeyrî, s.380

reddetmesi birbirine eşit olmadıkça o müritten fayda beklenemez¹.

Mürit için en zararlı olan, halkın kendisine ayrıcalıklı gözle bakmasıdır. Müritler, makam peşinde koşmamalıdır. Bu durum öldürücü bir zehre benzetilir. Yine müridin müşidine sülûk başlangıcında muhalefette bulunması uygun karşılanmayan bir davranıştır. Çünkü müridin hali ömrünün tamamını kapsayan hallerin nasıl olacağına delildir. Kalben dahi olsa müridin, müşide itirazda bulunmaması gerekir. Böylece müridin her yönü ile sıkı bir imtihandan geçmesi gerekir².

Tasavvuf geleneğinde müridin müşide tam teslimiyeti gerekir. Onun huzurunda sükut etmeli, onun izni olmadan konuşmamalı, onu iyice dinlemelidir. Müşidinin sözlerinden gelecek feyzi böylesine dikkatli bir şekilde beklemek müridin önemli görevlerindedir. Bu tür bekleyiş, müridin iradesini güçlendirme amacına matuftur. Bu durum müridin Allah'ın fazlından gelecek olan nasibini arttırır. Aksi halde kendisini müşidinden feyiz dileme makamından, terakkiye mani olan nefesine pay çıkarma makamına döndürür. Müridin müşidine karşı en güzel tavır, müşitten lehine herhangi bir söz veya fiil meydana gelene kadar, sessizce beklemesidir. Mürid, müşidinin makamından daha üst bir makam aramamalı, müşidinin makamının en üstün makam olduğuna inanıp, müşidi için nadir ilahi mevhibeler istemelidir. Bütün bunlar müride yüksek makamlar kazandırır³. Ayrıca müritte meydana gelen hallerden hiçbir şeyi, Allah'tan tecelli eden hiçbir mevhibeyi ve kendisinde zuhur eden keramet ve benzerlerini müşidinden gizlememesi gerekir. Allah'ın bildiği kendi iç dünyasına ait her şeyi müşidine açıklar. Açıklamaktan utandığı şeyleri ise ima yollu anlatır. Böylece açıklamadığı için müritte meydana gelebilecek ukdeleri çözmüş olur⁴. Mürit, bağlandığı müşidi, kendisinin terbiyesi için başkalarından daha layık görmelidir. Müridin müşidi ile sohbetinin saf olması için, gönlünde başka bir müşide temayülünün olmaması gerekir. Aksi takdirde müşidinin sözü kendisinde etkili olmadığı gibi, müşidinden kendisine intikal edecek hali algılayacak batınî kabiliyeti de ortadan kalkar. Müşidinin tek olduğuna inanan mürit, onun yüceliğini anlar ve ona karşı ilgi ve iştıyakı daha da artar. Müşitle mürit arasındaki hal yansıması için en verimli vasıta karşılıklı sevgi ve ülfettir. Müşide duyulan sevginin derecesine göre müritte kişilik ve hâl yansıması olur⁵.

¹ Kuşeyrî, s.380, ayrıca bkz. Gazzalî, **İhya-u ulûmi'd-dîn**, tashih Abdulaziz İzzeddin es-Sirvân, Dâru'l-kalem, Beyrut, c.3, s.76

² Kuşeyrî, s.381; Ayrıca bkz. Şa'rânî, Abdülvehhâb, **el-Envârü'l-Kudsiyye**, Kahire -1962, s.72-73

³ Sühreverdî, s.505-508

⁴ Sühreverdî, s.515; Ayrıca bkz. Geylanî, s.1073

⁵ Sühreverdî, s.516

Mürit, mürşidinin dışında kimseye, en ufak bir sırrını bile ifşa etmemelidir. Aldığı nefesini dahi mürşitten gizlerse müritlik hususunda ona ihanet etmiş olur. Eğer mürşide muhalefet durumunda kalacak olursa, bunu hemen mürşidin huzurunda itiraf etmeli ve mürşidinin uygun gördüğü cezaya razı olmalıdır. Bir mürit, bütün dünyevi alakalardan soyutlanmadıkça, ona zikir telkin etmek uygun değildir. Bilakis mürşit, önceden müridi denemeye tabi tutmalı, müridin kalbinin sağlıklı bir azme sahip olduğuna şahit olunca, bu takdirde bu yolda karşılaşacağı kaderin her çeşit cilvesine razı olacağını ona şart koşması gerekir. Ayrıca fakirlik, hastalık, üzüntü ve zarara uğrama gibi şeylerle karşılaşması halinde dahi bu yoldan dönmeyeceğine dair müritten ahit alması gerekir. Yine mürit, aniden gelen sıkıntılar ve zararlar karşısında işin kolay tarafına meyiletme, ruhsatlarla amel etme, duraklama halini tercih etme ve tembellik gibi şeylere temayül etmeyeceğine dair söz verir. Tasavvufî gelenekte sülük esnasında duraklayan müritten fayda gelmeyeceğine inanılır¹. Müride

¹ Kuşeyrî, s. 381; Ayrıca bkz. Şa'rânî, s.51-55

Tasavvuf veya bir tarikata intisap etmek kolay ve herkesin yapabileceği bir iş değildir. Bu hususa ışık tutması bakımından kaynaklarda tasavvufun kurucusu olarak ismi geçen Pisagor'un tarikat esasları hakkındaki görüşlerine dair kısa bir bilgi vermeyi uygun bulduk.

Pisagor, Güney İtalya'nın ünlü bir kenti olan Kroton'a yerleştikten sonra kendine mahsus bir tarikat kurmuştur. Bu nedenle mürşit ve müritler için büyük bir dergâh inşa etmiştir. Bu yola kadın ve erkek herkesin intisap etme şansı vardı. Ancak herkesin tarikatın sırlarına vukuf olması aynı değildi. Müritler için ihdas edilmiş çeşitli mertebeler vardı. Bu yola girmek kolay bir şey değildi. Bu yol için iyi niyet, ciddiyet ve kabiliyet aranmaktaydı. Ayrıca âdâb ve usul yollarındaki sıklık derece derece arttığından tarikatın nüfuz çemberi de genişlemekteydi. Ancak bu tarikata giremeyenlerin kızgınlığı sonucunda, günün birinde Silon adlı zengin birinin teşvikiyle halk toplanıp kurumu ateşe verdiler. Buradan kaçıp kurtulan müritler Pisagor'dan öğrendiklerini etrafa yaymaya devam ettiler. Pisagor'un üstün başarısıyla toplandığı bahisler ve meseleler kurduğu tarikatın tamamen ortadan kalkmasından sonra ayrı ayrı unsurlara dağılmıştır. Böylece müspet ilimler(matematik ve fizik gibi) le meşgul olanları sadece bu ilimlerle uğraşanları kabul etmiş, dini görüş ve kurallarla uğraşanları da, "Orfik" denen cemaatlere devam ettirmişlerdir. Bu tarikata girmek isteyenler birçok deney ve çilelere tabi tutulmuşlardır. Oraya gelenleri yaşlarına uygun bir dershaneye koyarlardı. Bu çocuklar çok rahat bir ortamda özgürce kalırlardı. Ancak onların tüm hareketleri gözetlenirdi. Böylece onların tabii eğilimlerine ve kendi fikirlerine ulaşmak, onu daha yakından tanımak isterlerdi. Yine onların kalp hallerini anlamaya çalışırlardı. Bu araştırma birkaç ay sürerdi. Sonra bu müridin kabiliyeti anlaşılırsa artık çilelere başlanılırdı. Bunlar Pisagor'un Mısır'da gördüğü çilelerdi. Bu işe talip olanlar gece civardaki bir mağaraya götürülüp bırakılırdı. Burada insanın gözüne bazı hayaletler görüldüğü ve garip şekilli bazı hayvanların dolaştığı söylenirdi. Şayet öğrenci korkarak sabah beklemeyen gece kaçarsa bu yola girmek için elverişli olmadığı anlaşılırdı. Bu tarikatta cismani çileden başka bir de ruhani çile vardı. Bu daha da zordu. Örneğin öğrenciyi kendilerine vermeden önce تنها bir hücreye yalnız başına kapayıp ve yanına taş bir levha bırakıp Pisagor'a ait remizlerden birini bulup yazmasını tembih ederlerdi. Mesela "Bir daire içine çizilmiş olan üçkenin anlamı nedir." gibi. Öğrenci burada levha, biraz kuru ekmek ve bir testi su ile on iki saat kalırdı. Sonra öğrenciyi oradan alıp eski öğrencilerin toplandıkları yere götürürlerdi. Onlarla şiddetli bir şekilde eğlenilirdi. Böylece

yakışan, ömrü boyunca bütün ırmak ve denizler dahi kendisini kandırmayan susamış bir adamın hali gibi daima ilerisini ve daha fazlasını aramaya devam etmesidir¹. Çünkü sûfî durağan değildir, devamlı bir faaliyet hâli onların asli özellikleridir.

Mürşit; müridinden halveti ve uzleti tercih etmesini, bu hâl içinde sıradan düşünceleri zihninden soyutlamasını, kalbinden nefsanî arzu ve vesveseleri atması için gayret içinde olmasını ister. Ancak müritliğin başlangıç sıralarında halvet halinde iken, kendisini vesveseden koruması çok nadirdir. Bu durumda mürşit, kendisinde istidat ve kiyaset gördüğü müridi aklî delillere yönelir. Çünkü marifet yoluna giren salık, kendisinde hâsıl olan vesveselerden ancak şeriat ilmi ile kurtulabilir. Şayet mürşit, müridine tasavvuf yoluna dair bir sebat ve güç bulunduğunu anlarsa, kalbinde nurlar ışıdayıp sırrında vuslat güneşi doğana kadar sabretmesini emreder. Mürit bu emirlere uyarsa netice kısa zamanda hâsıl olur. Ancak bu terbiye sistemi seçkin müritlere uygulanır. Seçkin olmayan diğer müritlerin çoğunluğunun terbiyesi ise, nazar ve delile başvurmaları ve müride gerekecek miktarda usul ilmini tahsil etmek suretiyle ayetler üzerinde düşünmeleri tavsiye olunur. Zahiren virt ve zikirde bulunmak müritliğin adabından değildir. Çünkü sûfîlerin gayesi, amelde yoğunlaşmak

onun kibri kınılmış olurdu. Bu esnada öğretici bu öğrencinin davranışlarını incelerdi. Bu ortamda karın açlığı ve buna benzer çekilen yorgunluklar üzerine öğrenci, nefesine hâkim olmada zorlanırdı. Öğrencilerden bu ortama dayanamayıp isyan eden hatta üstatlarına bile hakaret edenler çıkardı. Bunun üzerine Pisagor onlara, bu şekilde bu yola giremeyeceklerini uygun bir dille anlatırdı. Bu imtihanları başarılanlar ise büyük bir törenle irşat ve terbiye çemberine alınırlardı. Burada üç derece mevzu bahisti. **Birinci derece: Hazırlık aşaması:** Müritliğe kabul edilen genç, iki yıl hazırlıkla meşgul olurdu. Mürit bu aşamada dinleyici konumundadır. Pisagor'a göre bunlara önce tartışma ve mantık ile uğraşma yollarını göstermek gerekir. Onun bundan asıl amacı gönül bilgisini aşılmasıdır. Ancak ona önce ana-baba sevgisi, Allah sevgisi verilip sonra da arkadaş ve dost seçme hakkında tavsiyelerde bulunulurdu. Pisagor tarikatı, üstada karşı tam bir teslimiyet istemekle beraber, müritler arasında tam bir serbestlik sağlamıştı. Bu ahlaki ve ruhani terbiye, öğrencileri felsefe öğretimine hazırlıyordu. Öğrenci zamanla görünmeyen bir yaratıcı kuvvetin, bu görünür âlem üzerine hükmünü ve etkisini geçirdiğini hisseder ve bu gayb âleminin görüntülerini öğrencinin önüne sererdi. Müritlerden biri tarikatten ayrılmak isterse onun öldüğünü temsil etmek için mezar yapılırdı. **İkinci derece, Tasfiyedir:** Pisagor, birinci derecede başarılı olanları, kendi ikametini de kabul ederek müritleri arasına katardı. Gerçek öğretim ve irşat bundan sonra başlardı. Buraya herkes giremezdi. Buradaki derslere, dahili anlamına gelen Ezoterik adı verilirdi. Dâhili derslerde batın ilminin bütün meseleleri öğretilirdi. **Üçüncü derece ise kemal derecesidir:** Birinci ve ikinci derecedeki öğretim, onların basiret gözlerini örten cismanî perdeyi kaldırmak içindi. Böylece öğrenci son perdeye hazır hale gelirdi. Burada ruhun âlemler arasındaki devr ve seyri anlatılırdı. Pisagor bu aşamada müritleri üçüncü mertebeye çıkarıp âlemleri temaşa ettirir, daha sonra yeryüzüne inip gördükleri hakikatleri hayatta uygulamaya koymalarını isterdi ki bu da seyr ü sülûkün dördüncü perdesidir. (Aynî, M. Ali, **Tasavvuf Tarihi**, Vatan Matbaası, İstanbul-1341, s. 53-68)

¹ Gazzâlî, c. 3, s.77

değil, kalplerini dünya ve maddi kaygılardan boşaltmak, huylarını terbiye etmek ve gaflette olmamaktır. Onlar sâlih amelleri, eda edilmesi gerekli olan farz ve bunlara tabi olan revâbit sünnetler ölçüsünde tutarlar. Sûfilere göre, kalbî zikri devam ettirmek fazla miktarda nafîle namazı kılmaktan daha evladır¹. Buna göre öyle anlaşılıyor ki; sûfî gelenekte şekilcilğe yer yoktur. Onlara göre çok ibadet değil; kaliteli amel ve ibadetler çok önemlidir.

Müridin diğer özellikleri de; eza ve cefaya katlanmak, karşısına çıkan her şeyi rıza ile kabullenmek, fakirliğe karşı sabır ederek dilencilği terk ve menfaatler mevzubahis olunca halkla bu hususta kavga etmemektir. Mürit, mürşit tarafından kendisine telkin edilen ismi zikretmeye devam eder ve halveti tercih eder. Halvet esnasında uykulu veya uyanıkken veyahut da uyku ile uyanıklık arasında iken bir hitap işitme veya fevkaledede bir mana müşahede etme gibi halvet öncesi bulamadığı haller karşısında bu gibi şeylerle meşgul olmaması gerekir. Çünkü bütün bunlar kişiyi Allah'tan alıkoyan engellerdir. İşte mürit bu durumlarda mürşidini bilgilendirmesi gerekir².

Mürit için zararlı olan şeylerden biri de Allah'ın "Ben sana şunu tahsis ettim, seni emsalinden ayırdım ve onlara üstün kıldım." gibi kendisine ihsanda bulunduğu ruhuna ve sırrına ilka olunan şeylerle ünsiyet ve ülfet etmesidir. İşte mürit bu şeylere değer vermeyi terk ederse hakikatı mükâşefe etmesi ve bundan çok daha büyük olan halleri temaşa etmesi ona daha kolay olur. Kalbe gelen bu hallerin kitaplara yazılması ve anlatılması imkânsızdır. Tasavvufa intisap eden mürit, bulunduğu yerde tasavvuf öğrenecek birini bulamazsa, o sırada müritleri irşatla görevli bulunan mürşitlerin bulunduğu yere hicret etmesi, kedisine izin verilinceye kadar mürşidin kapısından ayrılmaması gerekir³.

Mürit, halkı hizmet edilen, kendisini hizmet eden olarak görmeli, yani insanlar arasında ayırt edici olmamalıdır. Mürit, dünya ve ahiret isteklerinden tümü ile ilgisini keser ve mutlak surette Allah Teâlâ'ya sırf zatı icabı ibadet hakkı olduğu için ona ibadet ederse o zaman Allah'a hizmet etmiş olur. Yani kul, günahlarının affı ve yüksek dereceler kazanmak için ibadet ederse Allah'ın zatı için ibadet etmemiş olur. Mürit himmetini toplar, arzusunu bir noktaya teksif eder, kalbindeki çeşitli üzüntülerini ortadan kaldırır, üns makamında gönlünü gaflet mahallinden korursa kalbine riayet etmiş olur ki, işte mürit böyle olmalıdır⁴. Müridin, insanlardan gelebilecek her türlü zorluk ve hoşâ gitmeyen davranışlara karşı direnç göstermesi gerekir. Mürit; yaşlı insanlara iyi bir evlat, çocuklar için iyi bir baba olmalıdır. Onların dertleriyle dertnâk olup,

¹ Kuşeyrî, s.384

² Kuşeyrî, s.384

³ Kuşeyrî, s. 384; Ayrıca bkz. Gazzâlî, c.3, s. 312–313

⁴ Hucvirî, **Keşfü'l-Mahcûb**, Dergah Yay., haz. Süleyman Uludağ, İstanbul–1982, s.135

musibetlerine üzülmeye eziyetlerine katlanmalıdır. Allah'ın kendisine sadık olan müritlerden isteği şudur: “Allah'ın kendilerine şefkatle muamele buyurması gibi, onlar da Allah'ın yaratıklarına karşı şefkatle muamele etsinler. Nebilerin ve siddıkların, velilerin ve Allah dostlarının âdâb ve ahlakıyla ahlaklansınlar. Ta ki bu suretle Allah'la aralarındaki perde kalksın.” Bu perdenin kalkması, onların bu adaba bağlılıklarına, bu ahlak ile ahlaklanmalarına, Allah'tan yardım dileyip O'na güvenmelerine ve O'ndan razı olmalarına bağlıdır¹.

Kısaca müritte hasetlik, gıybet, kırgınlık hali, hilekârlık olmayacağı gibi insanlarla çekişme ve tartışmaya girmeyip, dalkavukluk, yalan konuşma, toplumda sesini yükseltme, kendini beğenmişlik ve övme gibi olumsuz özellikler bulunmamalıdır. Ayrıca islâma aykırı söz ve davranışlarda bulunmak ve başkalarını yanlış yönlendirme adına demogoji yapmak gibi özellikler bir müritte bulunmaması gelir. Müridin riayet etmesi gereken şartların başında sadık olması ve insanlardan uzletli arzulanması gelir². İnsanlardan uzaklaşmak, onlarla her türlü alakayı kesmek demek değildir. Burada aslolan müridin kalbini onlarla ziyadesiyle meşgul etmeme anlaşılmalıdır. İbrahim Desûkî (r.a.) şöyle der: “Mürit, ilim ve amelde ihlâsla bu yola girerse, İslâm'ın emirlerine Allah için imtisal eder. O bu amelleri sevap elde etmek ve başka bir gaye için gerçekleştirmeyip, Selef-i Salihîn'in yaptığı gibi Allah emrettiği için yapar.” Yine Desûkî hazretleri, müride Peygamberimiz'in söz ve fiillerine tabi olmayı önerir. “Ancak müridin, buna gücü yetmiyorsa mürşidinin ahlakına uymasını tavsiye eder. Ancak buna da uyum gösteremiyorsa, o harcanmış olur.”³ şeklindeki ifadeleri mürşidi gündeme getirmektedir. O halde mürşit nasıldır, nasıl olmalıdır? Şimdi bu hususu kısaca irdelemeye çalışalım.

II- MÜRŞİTTE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

“Tarikata intisap etmek ve tarikat eğitimi almak için bir mürşide ihtiyaç var mıdır?” şeklindeki bir soruya verilecek cevap “evet” olmalıdır. Çünkü mürşitlik tarikatın doğası gereği olmalıdır⁴. Bilindiği gibi her şeyde bir öğretene, bir de

¹ Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, **Lüma'**, haz., H. Kâmil Yılmaz, İstanbul-1996, s.210-211

² Şa'rânî, s.107: Müridliğin esasları ile ilgili olarak ayrıca bkz. Mekkî, Ebu Tâlib, **Kûtu'l-Kulûb**, Matba'tü'l-Meymeniyeye, Mısır-1306, s.94-100

³ Şa'rânî, s.109

⁴ İbn Haldun Şifâüs-Sâil'de bu konuyla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: Bir tarikata intisap ederek bir mürşide bağlanma üç durumla değerlendirilebilir. 1. Dinin genel kuralları içinde bağlı kalanlar ki bunlar için tasavvufla ilgilenip bir mürşide bağlanmak gerekmez. 2. Bazı insanların halet-i ruhiyeleri tasavvuf eğitimi almalarını gerektirir. 3. Bazıları ise özel bir durumda olup ciddi bir tasavvufi eğitim almaları, seçmiş oldukları güzergah gereği zorunludur. (Şifâüs-Sâil). Bilindiği gibi tasavvuf geleneğinde insanlar üç mertebeye ayrılırlar. Avam, Havas (seçkinler), Havassu'l-Havass (Seçkinler seçkini). Bu sınıflandırma İbn

öğrenen vardır. Bu ilkokuldan başlar, üniversiteye kadar hayatın her ünitesinde devam eder. Yani usta-çırak ilişkisi daima mevcut olagelmıştır. Ancak bilen ve öğretmenin yetkili, kabiliyetli, işini severek yapan biri olması gerekir ki, iyi bir sonuç alınabilsin. Aksi halde insanların eksik ve yetersiz yetişmiş olduğunu görürüz. Hele bu durumun asırlarca devam ettiği kabul edilirse, her alanda ne kadar “keyfiyetsiz” insanların önemli mevkileri işgal edeceğini tahmin etmek o kadar zor değildir.

Konumuza, yani tarikat geleneğindeki mürşit kavramına dönecek olursak, bu sahadaki eğiticinin diğer alanlardan çok daha önemli olduğunu kabul etmemiz gerek mektedir. Çünkü tasavvuf yolu, insanı yeni baştan inşa etmenin yoludur. Özellikle kişinin seyr ü sülûkünü kontrol etmek, bir nevi soyut kavramlarla uğraşmaktır. Bu da, mürşitte her alanda geniş bir liyakatin olmasını gerektirir.

İnsan ruhu Allah’tan sadır olan bir güçtür. Bu ruh derece derece unsurlar ve cisimler âlemine iner. Bu iniş serüveninde çeşitli engeller mevcuttur. Bedenlerde örtülü ve gizli kalan bu “hakikat ve kudret sırrı” tekâmül kanunu gereğince cemâttan, nebata; nebattan hayvana ve oradan da insan mertebesine dönüp, yükselince asli hakikatinden haberdar olmaya başlar. Daha sonra nefsini kemale erdirmek suretiyle derece derece yükselerek, “Hakk’a kavuşma” ile mutluluğa nail olabilir. İşte bu yolculuğu bize sözle değil, “hâl” ile bildirmek, anlatmak ve başarılı bir yükseliş sağlamak mürşidin vazifesidir. İrşadın esası da budur. Tarikat ve tasavvufun da temel amacı bu terbiye ve irşadı gerçekleştirmektir¹. Genellikle mürşit, müridinden günahlarından tövbe etmek, bir daha yalan söylemeyeceğine, kimsenin malında gözü olmayacağına, zina etmeyeceğine hülâsa hiç fenalıkta bulunmayacağına, Allah, resulü ve o yolun piri adına söz alır. İşte mürit-mürşit arasındaki muahede budur ve işin ruhu da bu taahhüttedir².

Haldunu destekler mahiyettedir.

¹ Aynî, s.218-219

² Aynî, s.222. Bir müridin, mürşit vasıtasıyla Hakk’a vuslat yoluna girebilmesi için şu on şarta uyması gerekmektedir.1-Yalan söylememek, 2- Kimsenin arkasından söz söylememek ve kimseye iftira etmemek, 3- Kimsenin aleyhinde çalışmamak, 4- Namazı vaktinde kılmak, 5- Kılınmamış namaz ve tutulmamış oruç varsa borçlarını ödemek, 6- Eski arkadaş ve cahillerle düşüp kalkmaktan vazgeçip, halvet ve erbaîne devam etmek, 7- Gayet az uyumak, 8- Riyâzâta devam etmek, 9- Devamlı olarak nefsi isteklerin aksini yapmak, 10- Daima kendini ölü görmek. Bu son şart, salikin “fena” makamlarını tamamlamasına kadar devam eder. Yani fena makamlarında salik kendini ölü, sadece Rabbini diri bilir. Hatta etrafındaki bütün canlı görünen varlıkları da ölü bilir. Salik tıpkı ölü yıkayıcı elinde bir ölü gibi Rabbine teslim olur.”hiç şüphesiz sen ölüsün, etrafındakiler de ölüdür.” (Zümer, 30). Sonra salik “beka” makamına geçince Rabbinin diriliği ile diri olduğunu, dirilik sıfatının kendine değil Rabbine ait olduğunu anlar. Onun varlığı ve diriliği ile dirilir. (Aynî, s.222)

Bu aşamada müşşidin, iki önemli görevi ortaya çıkar. Bunlardan birincisi, müridin zaman içinde almış olduğu olumsuz birikimleri ortadan kaldırma çabaları; ikincisi ve en önemlisi ise olumsuzlukların ortadan kalkmasıyla müridin yeniden belirlenen güzergâhında “istikameti” sağlamak olmalıdır. Bu aşama çok önemlidir. Zira müşşidin bu güzergâhta donanımlı sosyolojik, psikolojik ve felsefi kültür yapısının çok gelişmiş olması gerekir. Günümüz, teknolojinin sayesinde her türlü bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı, “bilim çağıdır”. Asırlar öncesi yaşayan insanların bilgi düzeyi, günümüzle mukayese edilemeyecek kadar farklılık göstermektedir. Bugün bireyler, artık okuyup anlamakta ve elde ettikleri bilgileri rahatlıkla sorgulamaktadırlar. O halde müşşit de bu gelişmeyi göz ardı edemez. Ayrıca yetersiz bir müşşit, müridi Allah’a ulaştıran yollara yönlendiremez. Bu işe talip olanların isti’dat ve kabiliyetlerini birbirinden ayıramaz¹. Oysa ehil bir müşşit, müridin istidatlarını göz önüne alarak ona uygun tohum ekmek durumunda olduğunun farkına varandır². Müşşidin vazifesi, müridin zekâ ve idrak kabiliyetini iyice tespit etmektir. Şayet mürid kendi idraki ve görüş kabiliyeti ile hakikatı bulabilecek vaziyette ise, kalbine hakikatı keşfeden bir nur gelinceye kadar onu düşünce ve tefekküre devam etmeye yönlendirir. Şayet mürit bu kabiliyete haiz değilse, onu bunun gibi vesveselerden uzaklaştırıp sağlam bir itikada yönlendirmek için, müridin anlayabileceği deliller getirerek nasihatta bulunur. Eğer mürit; aklı başında zeki ve müdrik bir insan olmaz ve zahiri itikat onun kalbine yerleşmiş değilse, onu zikir ve tefekkürle uğraştırmamalı belki zahiri ameller yaptırıp bilinen bazı evrâd ile çalıştırması gerekir. Hatta onu tefekkür ile meşgul olanın hizmetine vermeli ki onun bereketinden müstefit olsun³. İşte müşşit bunları bilip, onu kontrol altına alırsa bu gelenek bozulmadan devam etme şansını yakalar. Tasavvuf ve tarikat esaslarında da manevi yükseliş için belli kriterler konmuştur. Bu kriterlerden verilecek en ufak bir taviz tasavvuf bilincine zarar verir. O halde rahatlıkla söyleyebiliriz ki, sağlam müşşit ve bu müşşit etrafında organize edilen bir seçkinler topluluğu bu meseleyi asırlara taşıma şansını yakalayabilir. Tasavvuf geleneğinde önemli olan kemiyet değil keyfiyettir. Sayısal çokluk meseleyi farklı ve istenilmeyen mecralara götürür. Günümüzde bu durum yaşanmaktadır. Her talip olan insanlara “tarikat” kapısının açılması demek, çoğunluğun hegemonyasını kabullenmektir. Bu da gelişigüzel insanlara başka amaçlarını gerçekleştirme imkânı sağlayabilir. O zaman da tasavvuf ve tarikatler kişinin manevi yükselişini sağlamadaki hedeflerinin dışına çıkmış olur. Unutulmamalıdır, her insan mürit olamaz. Müşşitlik de, dava, şöhret ve çok

¹ Örneğin talibin kabiliyeti belki cezbe yoluna uygun olduğu halde başlangıçta sulûk yoluna uygun olmayabilir. Bu nedenle onu başlangıçta sulûk yoluna koymak hatalı olabilir.

² Karaman, s. 142,180

³ Gazzâlî, c.3, s.76–77

mürit elde etmekle olmaz. Bu yolda müritlerin çokluğuna itibar edilmez¹. Hakiki mürşit, müritlerini miskinliğe, zahiri fakirliğe ve hakirliğe asla sevk etmez². Diğer bir ifade ile mürşit, hak bir yola sülûk eden, bu yoldaki zararlı, korkulu ve tehlikeli hususları tanıdıktan sonra vakt, menzil, hâl ve makamlar konusunda müridi bilgi sahibi yapmak suretiyle onu irşat eden, faydalı ve zararlı olan şeyleri ona gösteren kimsedir³. Mürşit, mürit ile Rabbi arasında bir vasıta ve Rabbe ulaştırıcı bir rehber ve bir sebep olarak algılanmalıdır⁴.

O halde mürşidin en önemli görevi, müridin manevi yükselişini sağlamak olmalıdır. Mürit, özel yaşamında kendi başına özgür olabilmelidir. Aksi bir davranış insanın kendi başına karar verme özgürlüğüne de bir engel teşkil edebilir. Zaten tasavvufun bir görevi de insanın kendisine güvenmesini sağlamaktır.

Buna göre tarikat geleneği içerisinde bir kâmil mürşide ihtiyaç vardır ve olmalıdır. Aksi halde mürit çölde tek başına aç ve susuz yaşamaya mahkûm olur⁵.

Mürşitte bulunması gereken özellikleri ana hatlarıyla şöylece belirtebiliriz:

Mürşit; sûfiler arasında sivrilerle onların gönüllerini celp etmek için lütûf, merhamet ve güzel konuşma gibi gösteriye yönelik davranışlarda bulunmamalıdır.

Mürşit; celvetle halk arasına karıştığında kendisine yararlı olması için, mahlûkâta ilgisini kesebileceği özel bir halvet yeri olmalıdır.

Mürşit, irşat isteyenlere karşı güzel davranmalı ve onlara karşı mütevazı olmalıdır.

Mürşit, müritten gelecek olan herhangi bir menfaat ya da hizmete tenezzül etmemelidir.

Mürşit, müritlerini meydana gelecek olan keşf ve ilham gibi vehbî varidat ve esrarı korumaları ve başkalarına açıklamamaları hususunda uyarmalıdır. Bütün bunlar mürşitle mürit arasında sır olarak kalmalıdır⁶.

¹ Rûmî, Abdullah b. Eşref b. Muhammed el-Mısırî, (Eşrefoğlu Rûmî), **Müzekki'n-Nüfûs**, İstanbul-1972, s.386

² Aynî, s. 264-265

³ Necmeddin Kübra, **Usulü Aşere, Risale ile'l-Hâim, Fevâihu'l-Cemâl**, Haz. Mustafa Kara, Dergah yay., I. Baskı, İstanbul-1980, s. 87

⁴ Geylânî, s.1065

⁵ Bkz. Gazzâlî, c.3, s.75

⁶ Sühreverdî, s. 519-526; ayrıca bkz., Geylânî, s. 1073-1074; Eraydın, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, 4. baskı, İstanbul-1994, s. 118-119; Türer, s. 110; Öztürk Yaşar Nuri, **K. Kerîm ve Sünnete Göre Tasavvuf**, İstanbul-1989, s. 398-403

Gerçek mürşit; Allah'ın zat, sıfat ve isimlerine vakıf olandır. Bunun da nihayeti yoktur. Mürşit, hakiki mürşitten irşat almış olup, taliplik ve müritlik mertebelerinden geçmiş olmalı, gönlü, gerçek gönül; kalbi hakiki kalp olmalıdır. Kalbi, gökten daha ulu, arş ve kürsîden daha yüce olmalıdır. Çünkü sonsuz olmayan, sonsuza götüremez. Kalbin ve gönlün önemi şu kutsi hadiste açık bir şekilde ifadesini bulmaktadır: “Yerlere, göklere, arşa, kürsiye sığmadım. Mümin kulunun gönlüne sığıdım. Zira o kimselerin gönüllerinde benden gayri yoktur”¹. Ayrıca mürşit; hal nurunun tesirinden kurtulmuş, Hak nuruna gark olmuş, fena sırlarına erişmiş olmalıdır. Mürşitlik deniz gibidir. Onları hiçbir şey bulandıramaz. Mürşit tagayyür etmez. Bayezîd-ı Bistamî bunu şu sözleri ile dile getirmektedir: “Değişmeyen deniz ol ki bulanmayasın”².

Mürşit, müridin nefsinin tezkiye yoluna sokar. Nefs temizlenince de kalbin yansıtıcı özelliğe sahip aynası parlar ve oradan da ilahi azametinin nurları aksetmeye başlar. Kalpte vahdet-i ilâhînin güzelliği gözükür. Yine kalp aynası parladığı ve üzerini kaplayan duman gibi duygular ayıklandığı zaman dünyanın tüm çirkinliği gerçek kimliği ile kalpte gözükür. Ahiretin güzellikleri ise kalpte zuhur eder. Böylece dünya ve ahiret gerçekleri basiret gözü ile görülmeye başlar. Mürşit Allahın ihsan etmiş olduğu bu vakara sahip olup, istikamet üzere olmalıdır³.

Mürşidin dili konuşmada, kalbi anlayışta, huzuruna gelen müritlerin ihtiyaç duydukları problemleri halletmeye yönelik ilhamlarla dolu olmalıdır. Mürşit kendisine bağlı olan müritlerin kendi sözünden ne beklediklerini, bunlardan hangisini almaya daha hazır olup olmadıklarını bilir. Konuşulan söz, toprağa atılan tohum gibidir. Tohum bozuk olursa bitki yeşermez. Konuşmalara heva ve heves girerse bozulur. İşte mürşit, müritlerinin konuşmalarını heva ve hevenden kurtarıcı bir konumdadır⁴.

Mürşidin, hal itibarı ile istikamet üzere olması, tasavvuf yolunun bütün engellerini aşması, hallerin hazzını tatması, celal sıfatlarındaki kahır ile cemal sıfatlarındaki lütfu müşahede etmesi gerekir. Mürşidin aynı zamanda müridin haline vakıf olması, yani onun seyr ü sülûk esnasında göstermiş olduğu gelişmeleri çok iyi bilmesi gerekir. Mürşitler de tıpkı kalp tabipleri gibidirler. Hastalıkları iyi tespit edemezlerse hastaların ölümüne neden olabilirler⁵. Buna göre, mürşitler makamları ne olursa olsun peygamberlik makamına ulaşamazlar.

¹ Eşrefoğlu Rûmî, s. 387–388

² Eşrefoğlu Rûmî, s.389, Velide bulunması gereken alametlerle ilgili olarak bkz. Necmeddin Kübra, s.153-161; Serrâc, s. 208-210

³ Sühreverdi, s. 103–106

⁴ Sühreverdi, s.507

⁵ Hucvirî, s.136

Bu hususa çok dikkat edilmesi gerekir. İfrat ve tefrit tehlikeli şeyleri davet eder. Mürşide ne bulunduğundan düşük, ne de olduğundan yüksek bir makam izafe etmek gerekir. Bu hususta Bâyezîd Bistamî şöyle der: “Sıddîk derecesinin nihayeti nebilerin ilk derecesidir.”¹ Mürşidin bir aracılık vazifesi vardır. Bu da geçici bir süre içindir. Bu durum insanın tüm yaşantısı ile beraber olamaz. Mürşit mumu yakar ve o ışıkla mürit yoluna devam eder. Mürit ışığın sönmemesi için devamlı bir gayret içinde olmalıdır. Mürşit, İslam prensiplerine sıkı sıkıya bağlı olmalıdır. Mürşit; insanlardan alan değil, insanlara veren kişidir. Bu hususu Kur’an şöyle açıklar: “Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun, onların sözlerine kulak verin, çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir”². Cüneyd-i Bağdâdî’nin dayısı ve mürşidi olan Serî Sakati, Cüneyd’e “Cennete giden kısa bir yol biliyorum“ der. Cüneyd de ona “Bu yol nedir?” diye sorar. Serî Cüneyd’e, “İnsanlardan bir şey isteme, hiç kimseden bir şey alma. Hiç kimseye verecek bir şeye sahip olma (onlara yarayacak şeyleri elinde tutma)”³.

Sonuç ve Değerlendirme

Seyr; yürümek, gezmek anlamındadır. Sülûk ise tasavvuf yoluna girmiş olan müridi Allah’a ulaştırmaya hazırlayan bir ahlaki eğitim olarak bilinmektedir⁴. Tasavvufta seyr ü sülûk müridi terbiye etme metodudur. Tasavvufa girmiş ve bu yolda yürümek isteyen bir insan için seyr ü sülûk esastır. Bir insan tarikat veya tasavvufa girmek mecburiyetinde değildir. Ancak bu yola girmek isteyen bir insanın bu yoldaki engelleri aşması ve belli bir mesafe alabilmesi için seyr ü sülûkü gerçekleştirmek durumundadır. Tasavvuf yolu ruhi boyutu olan soyut bir yoldur. Bu nedenle her kesimden insanın ilgilenmesi gereken bir yol değildir. Öncelikle çok iyi bir alt yapının olması gerekir. İbadet ve itikada dair hususlarda esas bilgilerin dışında ruh, nefis, vehim ve hayal gibi kavramların neler olduğunun da bilinmesi gerekir. Çünkü insan bu kavramların ilhami bilgi ile olan alakasını ve farklarını ayırt edemezse yanlış bir saplantıya duçar olabilir. Bu nedendir ki mürit bu aşamada her yönü ile mücehhez bir mürşidin denetimine girmek mecburiyetindedir. Tasavvufi eğitimde ruhun veya nefsin asli benliğine dönmesi ve istikamet üzere kalması gerekir. Kur’an’da bir ayette: “Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz

¹ Sühreverdî, s.668

² Yasin, 21

³ Kuşeyrî, s.418

⁴ Cürçânî, ilgili madde; Ayrıca bkz. İsfahânî, Râgıb, Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, **el-Müfredât fi Garibi’l-Kur’an**, Kahire-1381, sülûk maddesi; Tehânevî, sülûk maddesi; Uludağ, seyr ve sülûk maddeleri; Cebecioglu, ilgili maddeler

ona şah damarından daha yakınız”¹ buyrulmaktadır. İşte tasavvuf, bunun farkında olma alışkanlığını kazandıran bir yoldur. Bu nedenle bu istikamette devam edebilmek ancak kâmil bir mürşit denetiminde olacaktır. Bu bir denetim metodudur. İnsan fitri olarak içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını paylaşan bir varlıktır. Çok etkilenen zayıf bir varlıktır: “Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; Çünkü insan zayıf yaratılmıştır”². Özellikle tasavvuf yoluna girmiş olan insanın ciddi anlamda ruhi bir eğitimden geçmesiyle beraber bu durumu istikamet üzere tutmak gerektiğini iyice bilmesi gerekir. Aksi halde güzergâhta çıkabilecek engeller aşılamayacak ve insanın mana âlemindeki seyri tıkanma noktasına gelmiş olacaktır. İnsan ruhu, insanın beden kafesine girdikten sonra adeta orada tutsak bir konumdadır. Burada asıl olan ruhun özgürlüğüne kavuşmasıdır. Dünyevi ölçüler içerisinde ruhun özgürlüğü beden ve bedene taalluk eden şeylerle ruhun alakasını aşgariye indirmekle mümkün olur. Bu iş ise ciddi bir şekilde özveri isteyen bir yoldur. İşte insanı bu özveriye hazırlayan, onun ruhi tekâmülünü sağlayan ve dünya ile alakasını belli sınırlarda tutan bir mürşide ihtiyaç duymak mecburiyeti doğmaktadır. Ancak mürşit de müridi, bilgi ve kendisine sadakatini denemeden kabul etmemeli, özellikle müridin kabiliyet ve zaafiyetleri ile beraber onun ilgisinin odaklandığı şeyleri çok iyi bilmelidir. Yine müritlerin kendisine karşı duydukları saygıyı kaybedecekleri davranışlardan uzak durmalıdır. Müridi içinde bulunduğu vaktini kontrole alıştırmalıdır ki, bu mürit için alışkanlık halini alabilsin. Mürşit, müridin manevi yükselişini, yani onun olgunlaşmasını sağlama adına yapılması gerekeni yapmalıdır. Ancak müridin özel yaşantısına ilgi göstermemesi gerekir. Kişi bu yaşamını özgürce yaşayabilmelidir. Zaten mürşit müridin ruhi boyutunu eğitmesiyle müridin yaşamı tamamen değişecektir. Çünkü mürit artık farkına vararak yaşamının bilincinde olacaktır. Bunun tipik örneği sahabe topluluğudur. Bugüne kadar hâlâ sitayişle anıldıklarına göre demek ki onlar çok iyi ve kontrollü bir ruhi terbiye almışlardır. Onların asıl başarısını, Hz. Peygamber gibi bir mürşid-i kâminden almış oldukları mesajları samimi olarak uygulamakta aramak gerekir. Günümüzde mürit-mürşit ilişkisine yeni baştan bu zaviyeden bakılmalıdır. Bilindiği üzere tasavvufun entelektüel bir boyutu vardır. Bu boyut değerlendirilmediği ve yeniden gözden geçirilmediği sürece tasavvuf gibi temposu yüksek bir değer halk düzeyinde seyretmesinin çok büyük kan kaybına neden olabileceğini göz ardı edemeyiz. Tasavvuf topluluğu, keyfiyeti olan topluluklardır. Kemiyet ise, bu güzide topluluk için hedef değildir. Bu düşünce İslam’ın genel esprisine de uygundur: “Nice az kişiler vardır ki, sayıca kendilerinden çok olan topluluklara Allah’ın izniyle galip gelmiştir. Allah

¹ Kâf, 16

² Nisa, 28

sabredenlerle beraberdir”¹. Bunun böyle olmasındaki temel espri ise kaliteli, keyfiyetli ve örnek alınacak insanların yetişmesini sağlamaktır. Tasavvuf ehlinin temel gayeleri geçmişte böyleydi, bugün ve gelecekte de böyle olmalıdır.

¹ Bakara, 249

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Aclunî, İsmail b. Muhammed, Keşfü'l-Hâfâ, Beyrut-1351

Aynî, M. Ali, Tasavvuf Tarihi, Vatan Matbaası, İstanbul-1341

Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yay., Ankara-1997

Cürçânî, Şerif Ali b. Muhammed, Ta'rîfât, Beyrut-1983

Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatler, 4. baskı, İstanbul-1994

Gazzalî, İhya-u ulûmi'd-dîn, 3. cilt, tashih Abdülaziz İzzeddin es-Sirvân, dâru'l-kalem, Beyrut, ts.

Hacı Bektaş Veli, Makâlât, Esat Coşan, Kültür Bak. Yay., Ankara-1990

Hodgson, M.G.S., İslamın Serüveni, İz Yay., İstanbul-1995

Hucvirî, Keşfü'l-Mahcûb, haz. Süleyman Uludağ, Dergah yay. İstanbul-1982

İsfahânî, Râgıb, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an, Kahire -1381

İbn Haldun, Mukaddime, haz. Süleyman Uludağ, dergah yay., İstanbul-1991

Karaman, Hayreddin, İmam-ı Rabbanî ve İslam Tasavvufu, 3. baskı, İstanbul-1992

Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerîm b. Hevâzin, Risale-i Kuşeyriyye, Beyrut-1993

Mekkî, Ebû Tâlib, Kütü'l-Kulûb, Matbaa'tü'l-Meymeniyye, Mısır-1306

Necmeddin Kübra, Usûlü Aşere, Risâle İle'l-Hâim, Fevâihu'l-Cemâl, Haz. Mustafa Kara, Dergah Yay., I. Baskı, İstanbul-1980

Öztürk, Yaşar Nuri, K. Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf, İstanbul-1989

Rabbânî, Ahmet Faruk es-Serhendî, Mektûbât, c.II, İstanbul-1979

Rûmî, Abdullah b. Eşref b. Muhammed el-Mısırî (Eşrefoğlu Rûmî), Müzekki'n-Nüfûs, İstanbul-1972

Sühreverdî, Ebu Hafs Şihâbüddîn Ömer, Avârifü'l- Meârif (trc. H. Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz), ErkamYay. -İstanbul, ts.

Şa'rânî, Abdulvehhâb, el-Envâru'l Kudsiyye, Kahire-1962

Tehânevî, Keşşâfu İstilâhâti'l-Fünûn, İstanbul-1984

Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, İslâm Tasavvufu (el-Lüma'), Trc., Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul-1996

Türer, Osman, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, İstanbul-1995

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul-1995

Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, c.IV, İstanbul-1956